

den vazgeçmiş ve yalnızca tüccarın güvenli bir şekilde ticaret yapması şartına odaklanmış görünmektedir ki bunun ekonomik mantığının çok daha isabetli olduğu açıktır. Portekiz'in 1578'de Vâdisseyl savaşındaki hezimetini ve hânedanın çöküşü neticesinde İspanya ile birleşmesinin getirdiği yıkım, kolonilerinin İngiliz ve Hollanda gibi yeni sömürgeci devletler tarafından paylaşılmaya başlanması kısa süren bu parlak dönemine beklenmedik bir son verdi. İki devlet arasındaki ticaret savaşları, dolayısıyla Portekizliler'e karşı verilen bu mücadelede Asya'da ve Afrika'daki müslüman halkın direnişe sevk edilmesi ve desteklenmesi yanında buralarda özellikle ateşli silâhların ve çağdaş askerî teknolojinin yayılmasında Osmanlılar'ın büyük bir rol oynadığı açıktır.

XVI. yüzyılın büyük mücadelelerinden sonra aralarında sağlam bir barış antlaşması yapılmamış olarak birbirinden uzaklaşan İspanya ile Osmanlı Devleti gibi Portekiz de XIX. yüzyıla gelene kadar Osmanlı Devleti ile ilişki içinde olmadı. İspanya'nın bir dostluk ve ticaret antlaşması yapması ve siyasî münasebetlere yeniden başlaması üzerine (1782) Portekiz'in de böyle bir istek içinde olduğu görüldü, ancak bundan bir netice çıkmadı. O sıralarda İspanya ile yapılan görüşmelerde aracı olan D'Ohsson'un nüfuzundan bu defa Portekiz için istifade edinmek istendi. Portekiz ile siyasî ilişkilerin başlaması ve bunun için bir antlaşma yapılması oldukça geç tahakkuk etti. 20 Mart 1843 tarihinde yapılan dostluk, ticaret ve seyrüsefâin antlaşması ile iki devlet arasındaki ilişkiler resmen başladı. Ticaret antlaşması 23 Şubat 1868'de yenilendi. 11 Ocak 1890 tarihinde yapılan ticaret antlaşması ile bu iki antlaşma iptal edildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Hammer, GOR, II, 201, 513, 543; G. Noradounghian, *Recueil d'actes internationaux de l'Empire Ottoman*, Paris 1900-1903, II, 354-360; III, 263-270; V, 451-453; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 391 vd., 513-517; III/1, s. 31-33, 45-48, 64; *Handbuch der europäischen Geschichte* (ed. Theodor Schieder), Stuttgart 1968, III, 652-662; IV, 579-584; VI, 533-538; R. Firt, *Portugal's Wars in Africa*, London 1973; J. Kuntz, *Portekiz: Dün-Bugün* (trc. Ayda Düz), İstanbul 1975; G. Green, *Portekiz Devrimi* (trc. Yusuf Yoğurtçu), Ankara 1978; Fuat Doğu, *Portekiz: Kırmızı Karanfiller İhtilâli*, İstanbul 1982; Salih Özbaran, *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, İstanbul 2004; a.mlf., "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu. 16. Yüzyılda Ticaret Yolları Üzerinde Türk-Portekiz Rekâbet ve İlişkileri", *TD*, sy. 31 (1977), s. 65-146; "Portekiz", *TA*, XXVII, 93-95; "Portugal", *Der Grosse Brockhaus*, Leipzig 1933, XV, 775-779.

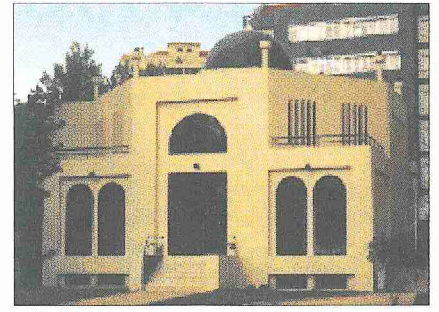
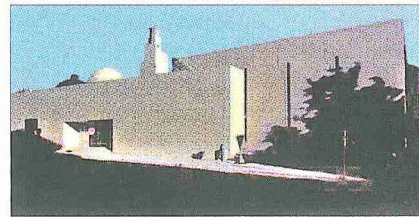

KEMAL BEYDİLLİ

IV. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Halen Portekiz'de yaşayan ve sayılarının 30-35.000 arasında olduğu tahmin edilen müslümanların büyük bir kısmı Sünnî, yaklaşık 8000 kadarı İsmâilî'dir. Binde üç oranla en az müslümanın yaşadığı Avrupa ülkesi olan Portekiz'de İsmâilî nüfus diğer Avrupa ülkelerinde bulunanlardan daha yüksektir. Müslümanlar genelde Odivelas ve Laranjeiro gibi Lizbon'un dış mahalleleriyle Laures, Vila Franca, Porto, Almada, Portimão, Coimbra, Algarve'de yaşamakta ve Évora gibi şehirlerde yeni gruplar ortaya çıkmaktadır. Müslümanlar'ın 1979-1985 yıllarında inşa ettiği Lizbon Merkez Camii'nden (Mesquita Central de Lisboa) başka Odivelas ve Laranjeiro mahalleleriyle Porto ve Coimbra'da sayısı on beşi bulan camileri, Lizbon Merkez Camii yanında Lizbon ve Porto üniversitelerinde Arapça öğrenme imkânları, İslâm hakkında yayın yapan televizyon programları, <http://www.myciw.org/index.php> adresindeki Comunidade Islamica da Web adında internet forum sayfaları, <http://www.alfurqan.pt> adresinde daha çok tasavvuf ağırlıklı yayın yapan *Al Furqân* adında bir dergileri vardır. Lumiar, Odivelas ve Feijó mezarlıklarında müslümanlara ait bölümler bulunmaktadır. Ayrıca Comunidade Islamica de Lisboa, Loures'te Al Furqân, Centro Cultural Islamico do Porto ve Delegação de Comunidade Islamica de Coimbra adındaki derneklere sahiptirler. Çocukların ve hafta sonları yetişkinlerin eğitimi için de Lizbon'da Escola de explicações Molana Zabir, Porto'da Hani-

Lizbon Merkez Camii ve içinden bir görünüş

Odivelas'ta Aïşe Sıdika Camii - Portekiz

fa, Palmela'da Colégio Islamico de Palmela ve Laranjeiro'da Madressa Ahle Sunny Jamat isimli okullar hizmet vermektedir.

Avrupa'daki yeni müslüman mevcudiyeti bağlamında Portekiz'e gelen göçmen müslümanlar diğer ülkelere gelenlerden farklıdır. Bunlar daha çok sömürgecilik sonrasında, yani 1950'lerin sonu ile 1960'ların başlarında eski sömürgeler Mozambik ve Gine Bissau'dan gelen üniversite öğrencileri ve sosyoekonomik seviyeleri yüksek aile mensuplarıdır. Bu göçmenler gerek dillerini gerekse kültürlerini bilmelerinden dolayı Portekiz toplumu içerisinde hemen aktif bir şekilde faaliyetlere başlamışlar ve öncelikle Lizbon'da 1968 yılında resmen tanınan Comunidade Islamica de Lisboa adında bir merkez açmışlardır. Merkezin ilk başkanı Suleiman Valy Mamede aynı zamanda önemli bir haber ajansı olan ANOP'un da genel müdürüydü. 1974 petrol krizi sırasında siyasî iktidar ondan yardım isteyerek Arap ülkelerinin kendileriyle iyi ilişkiler kurmalarını ve Portekiz'e büyükelçilik açmalarını sağlamıştı.

Portekiz'deki yeni müslüman mevcudiyeti önceleri daha çok Mozambik ve Gine başta olmak üzere eski sömürgelerden gelen göçmenlerden oluşurken daha sonra bunlara Kuzey Afrika Arap ülkeleri, Senegal gibi diğer Afrika ülkeleri ve Hindistan, Pakistan, Bengladeş, ardından Çeçenistan ve Özbekistan gibi eski Sovyetler Birliği ülkeleriyle Afganistan gibi savaş ve işgale mâruz kalmış ülkelerden gelenler de katılmıştır. Birinci nesil göçmenler için din mânevî bir güç kaynağı ve bir nevi hayata tutunma aracı idi; ancak ondan yararlanma imkânları yeterli değildi. İkinci ve üçüncü nesiller ise ebeveynlerinde olmayan imkânlara sahiptirler. Kur'an-ı Kerim'i Portekizce meâlinden okuyabilmekte, internet üzerinde forumlar kurup tar-

tışmalara katılmakta ve din âlimlerine daha az ihtiyaç duymaktadırlar. Artık kendi köylerinde düşünülmesi mümkün olmayan "Avrupa İslâm'ı" oluşturma gibi fikirler edinebilmekte, kendi sorunlarına cevap verebilecek bir dinî-ilmî seviyeye ulaşma çabasına girebilmektedirler. Diğer bazı Avrupa ülkelerinden farklı olarak Portekizli müslümanlar arasında radikal grupların bulunmaması dikkat çekicidir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 11 Eylül ve Madrid'deki saldırılar kınanmış, özellikle Lizbon Merkez Camii imamı Şeyh Dâvûd Münîr bu dönemde sağduyulu açıklamalar yaparak gerilimin tırmanmasını önlemiştir.

Uzun süre tarih ve kültüründeki İslâm unsuruyla yüzleşmekten çekinen Portekiz'de İslâm ve Arap kültürüyle ilgili çalışmalar yapan tek kuruluş, 1942 yılında vefat eden, Endülüs tarihi ve sömürgecilik dönemi Arap-İslâm dünyası uzmanı David Lopes adına Lizbon Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde oluşturulan Instituto de Estudos Árabes e Islâmicos "David Lopes"dir. Kurumun temel amacı özellikle Batı Endülüs'teki Arap-İslâm kültür tarihi üzerine yoğunlaşarak Avrupa yayımlılığı sırasında karşılaşılan Afrika, Türk ve Doğu İslâm ülkeleriyle Portekiz arasındaki ilişkileri araştırmaktır. Günümüz İslâm kültürü de Arapça öğretimiyle desteklenerek Fas, Libya ve bazı Körfez ülkelerine öğrenciler gönderilmektedir. Fundaçáo Calouste Gulbenkian'ın (Calouste Gulbenkian Vakfı) desteğiyle açılan kütüphanede İslâm tarih ve kültürüyle ilgili Portekiz'de bugüne kadar yayımlanmış olan 3000 kadar kitap yer almaktadır.

Lizbon Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Instituto de Ciências Sociais da Universidade de Lisboa [ICS/UL]) araştırmacılarından Nina Clara Tiesler öncülüğünde Avrupa'da İslâm ve özellikle günümüz Portekiz müslümanları hakkında yapılan çalışmalar giderek artmaktadır. Tiesler, 2005 yılında Portekiz kültürü etkisi altında yaşayan ve Portekizce konuşulan bölgelerdeki müslümanlarla (Muçulmanos em Espaços Lusófonos [MEL-net]) ilgili internet üzerinde bir araştırma ağı (www.MEL-net.ics.ul.pt) kurmuştur. Buraya üye akademisyenler Gine Bissau ve Mozambik gibi müslüman ülkelerin yanı sıra müslüman göçü almış Angola, Brezilya, Doğu Timor ve Macau vb. ülkelerde İslâm tarih ve kültürleri üzerine araştırmalar yapmakta, periyodik olarak bir araya gelerek çeşitli konferans ve seminerler düzenlemektedirler.

BİBLİYOGRAFYA :

Maria Celeste Mateus das Neves de Canelas Lopes, *A Comunidade Ismaelita de Lisboa: Comportamentos económicos e possível incidência religiosa na esfera económica*, Lisboa 1988; F. Soares Loja, "Islam in Portugal", *Islam, Europe's Second Religion: The New Social, Cultural and Political Landscape* (ed. Shireen T. Hunter), Westport 2002, s. 191-203; N. Clara Tiesler, "National Database on Portugal", *L'Islam et les musulmans dans l'Europe élargie: radioscopie / A Guidebook on Islam and Muslims in the Wide Contemporary Europe* (ed. Brigitte Marécha), Louvain-la-Neuve 2002, s. 123-129; a.m.f., "Muçulmanos na Margem: A Nova Presença Islâmica em Portugal", *Sociologia, Problemas e Práticas*, sy. 34, Lisbon 2000, s. 117-144; a.m.f., "No Bad News From the European Margin: The New Islamic Presence in Portugal", *Islam and Christian-Muslim Relations*, XII/1, Birmingham 2001, s. 71-91; a.m.f., "Novidades do Terreno: Muçulmanos na Europa e o caso Português", *Análise social*, XXXIX/173, Lisboa 2005, s. 827-849; A. R. Nyki, "Arabic Inscriptions in Portugal", *AI*, sy. 11-12 (1946), s. 167-183; Fr. M. Rogers, "Observations on Some Recent Publications on Portugal", *The Hispanic American Historical Review*, XXXVIII/4, Washington 1958, s. 542-547; AbdolKarim Vakîl, "From the Reconquista to Portugal Islâmico: Islamic Heritage in the Shifting Discourses of Portuguese Historiography and National Identity", *Arqueologia Medieval*, VIII, Mertola 2003, s. 5-16; J. Mapril, "Bangla masjid: Islão e bengalidade entre os bangladeshianos em Lisboa", *Análise social*, XXXIX/173 (2005), s. 851-873.

ALİ MURAT YEL

PORTO NOVO

Batı Afrika ülkelerinden
Benin'in başşehri
(bk. BENİN).

PORTUGAL

(bk. PORTEKİZ).

POST

(پوست)

Şeyhlik makamını ifade eden terim.

Sözlükte "deri, kabuk, cilt" mânâsına gelen Farsça **post** kelimesi Türkçe'de "hayvan derisi" anlamında kullanılır. Özellikle küçük ve büyük baş hayvan derisinden yapılan minder ve seccadeye **post** veya **pösteği** (püsteki) denir. Eskiden evlerde ve bilhassa tekkelerde yaygın biçimde kullanılan posta tasavvufta gerçek anlamının yanı sıra şeyhlik makamını ifade eden bir mânâna da yüklenmiştir. Şeyhin oturduğu post mensup bulunduğu tarikatın pîrinin ma-

kamıdır ve şeyh posta oturmakla tarikat pîrini temsil eder. **Post-nişin** (posta oturan) tekke şeyhi, posta geçmek "bir tekkeye şeyh olmak" anlamına gelir.

Tarikatlarda post geleneği Hz. İbrâhim'e kurban etmesi için gönderilen koçun postuna dayandırılır. Mevlevîlik ve Bektaşîlik'te makam postunun yanı sıra sembolik anlamlar taşıyan çeşitli postlar vardır. Güneş batarken kızıl renk aldığı ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî bu sırada vefat ettiği için Mevlevîlik'te Mevlânâ'yı temsil eden makam postunun rengi kızıldır. Ayrıca kızıl tecellî ve zuhur rengi olarak kabul edilir. Mevlevîhânelerde meydân-ı şerifte bulunan kırmızı post Sultan Veled, beyaz post Âteşbâz-ı Velî makamını temsil eder. Matbahtaki "saka postu" veya "ayak postu" denilen siyah post ise dervişin mürşide teslimiyetinin işareti sayılır. Bu posta saka postu denmesinin sebebi Kur'an-ı Kerîm'deki, "Biz her şeyi sudan yarattık" âyetidir (el-Enbiyâ 21/30). Makam postu semâhâne kapısının tam karşısında serilir; bu postun ucundan semâhâne kapısının ortasına kadar çekilmiş sanal hatta "hatt-ı istivâ" adı verilir. Mevlevîhânelerde postnişinin oturduğu yer zeminde biraz yüksek olduğu için buraya "post kubbesi" denilmiştir. Mevlevîlik'te âyinin sonunda postnişin tarafından post gülbankı okunur. Âyin başlamadan önce şeyhin post üzerinde oturarak okuduğu dua ile âyinin sonunda duâgû dedenin şeyhin huzurunda okuduğu dua "post duası" diye adlandırılır.

Bektaşîlik'te Hacı Bektaş Zâviyesi'nde bulunan on iki post on iki imamı, on iki büyük peygamberi ve on iki büyük Bektaşî velîsini temsil eder. Bektaşîlik'te ayrıca pîr, rehber ve mürşid postları vardır. Pîr postu Hacı Bektâş-ı Velî'yi, mürşid postu Hz. Peygamber'i, rehber postu Hz. Ali'yi ifade eder. Genel olarak bütün tarikatlarda postun şekline de sembolik anlamlar yüklenmiştir. Öne doğru çıkıntı yapan başköşe mihrap, başköşeyle birlikte diğer dört köşe beş vakit namaz, ayrıca dört köşe şeriat, tarikat, mârifet ve hakikat kapılarını ifade eder. Öte yandan dinin zâhirî yönüne "post-ı şeriat", bâtinî ve mânevî yönüne "mağz-ı hakikat" adı verilmiştir. "On derviş bir posta sığar, iki padişah bir ülkeye sığmaz" atasözleriyle mânevî terbiye görmüş kimselerde makam ve mevki hırslarının olmadığı vurgulanır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Rifat, *Mir'âtü'l-makâsîd*, İstanbul 1293, s. 270; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953, s. 367-389; a.m.f., *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İstanbul 1963, s. 37-39; Sü-